

УДК 351.86.071(477:1–522НАТО)

DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2021.4.27>**Сергій Мельник,**

докт. юрид. наук, доцент,

начальник

Інституту військової юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ORCID ID: 0000-0002-3243-276X

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ЗАПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ПІВНІЧНОАТЛАНТИЧНОГО АЛЬЯНСУ У ФУНКЦІОНУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

У статті висвітлено правові засади запровадження стандартів Північноатлантичного альянсу у функціонування системи Збройних Сил України. Акцентовано увагу на історичних аспектах становлення взаємодії України і НАТО у перші роки після проголошення державної незалежності. Проаналізовано процес формування договірних засад між Україною і НАТО, які лягли в основу формування системи правового забезпечення імплементації стандартів альянсу у національну практику розбудови воєнної організації України.

З урахуванням положень чинних законодавчих та підзаконних актів України, які регламентують запровадження стандартів НАТО у функціонування Збройних Сил України, запропоновано авторський варіант диференціації правових засад запровадження стандартів НАТО у діяльність Міністерства оборони України та Збройних Сил України на три рівні, такі як загальний законодавчий рівень, стратегічний нормативний рівень та операційний підзаконний рівень. Особливу увагу приділено характеристичні положень відомчих актів Міністерства оборони України, положення яких найбільш детально регламентують організаційно-технічні процеси переходу Збройних Сил України на стандарти Північноатлантичного альянсу.

Окреслено проблематику запровадження стандартів НАТО у функціонування сектору безпеки і оборони України. Зокрема, сьогодні Збройні Сили України продовжують використовувати частину міждержавних стандартів на продукцію військового призначення за стандартами колишнього СРСР, відчувається дефіцит фінансових ресурсів реформування армії України, підприємства оборонного комплексу потребують переорієнтації за стандартами НАТО.

Доведено, що запровадження стандартів НАТО у практику функціонування Збройних Сил України є важливим завданням, яке вимагає комплексного перегляду та оновлення правових засад налагодження відповідного співробітництва. Перехід на стандарти НАТО забезпечить планомірне нарощування рівня боєздатності частин і підрозділів Збройних Сил України, сприятиме підвищенню ефективності використання державних ресурсів у сфері оборони, вдосконаленню системи підготовки військових частин і підрозділів, що входять до складу багатонаціональних військових формувань, а також зростанню авторитету України на міжнародній арені.

Ключові слова: Україна, Збройні Сили України, сектор безпеки і оборони, Міністерство оборони України, НАТО, стандарти, імплементація.

Постановка проблеми. На початку ХХІ століття одним із найбільш важливих завдань державного будівництва України є формування потужного оборонного потенціалу та створення ефективного сектору безпеки і оборони держави. Цивілізаційний вибір Українського народу щодо руху до інтеграції з Європейським Союзом (далі – ЄС) і розвиненими державами західного світу вимагає перегляду засад функціонування всіх передбачених законодавством України військових формувань, зокрема Збройних Сил України.

Партнерство Збройних Сил України зі структурами НАТО сьогодні здійснюється

за багатьма напрямками і має значну кількість організаційно-правових форм. Одним із найбільш важливих чинників підвищення ефективності Українського війська є сприйняття й практичне запровадження стандартів Північноатлантичного альянсу. Беручи до уваги складність цього процесу, актуальним вважаємо науковий аналіз правового забезпечення адаптації засад управління та функціонування підрозділів Збройних Сил України до стандартів НАТО.

Аспекти щодо впровадження стандартів НАТО фрагментарно розкривались у наукових працях, які присвячені правовому забез-

печенню відносин партнерства України і НАТО. Зокрема, ідейно-інформаційним підґрунтям статті став науковий доробок таких авторів, як В. Головка, С. Мукосій, а також аналітичні матеріали Міністерства оборони України. Проте аспекти розкриття нормативних засад імплементації стандартів НАТО у діяльність Збройних Сил України досліджено вітчизняною юридичною доктриною недостатньо.

Метою статті є висвітлення регуляторного потенціалу нормативної бази, яка регламентує запровадження стандартів НАТО у функціонування Збройних Сил України.

Виклад основного матеріалу. Україна розпочала розвиток відносин з НАТО вже в перші роки після проголошення державної незалежності. У 1991 р. Україна і НАТО дали старт спільній взаємодії щодо питань науки й захисту довкілля. На початку 1992 р. українська сторона почала брати участь у діяльності Ради північноатлантичного співробітництва, а вже в березні цього ж року приєдналася до програми НАТО «Партнерство заради миру». Метою цієї програми було сприяння реформам, підвищення стабільності, зменшення світових загрози безпеці, створення міцних відносин у сфері безпеки між країнами-партнерами та НАТО [1]. Водночас правова основа взаємодії України й НАТО належним чином не формувалась. Причини цього полягали у площині інтегрованої військової системи управління збройних сил держав СНД і невизначеності питання про те, який саме військово-майновий комплекс належить Україні.

Базовим документом, який визначив принципи й магістральні напрями взаємодії України з НАТО, послужила Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північноатлантичного договору, яку було підписано в Мадриді 9 серпня 1997 р. (далі – Хартія) [2]. Відповідно до документа, взаємодія України й НАТО відбувається на засадах норм і принципів міжнародного права. На відміну від повноправного членства, Хартія не передбачала поширення на Україну ст. 5 Статуту НАТО, в якій йдеться про колективний захист в разі нападу на одного з її членів [3]. Положення Хартії визначили, що Українська держава зобов'язується здійснювати військову реформу в напрямках підвищення оперативно-технічної сумісності Збройних Сил України зі збройними силами НАТО і країн-партнерів, розробляти ефективні механізми демократичного й цивільного контролю над військовою організацією держави. Це стало початком тривалого процесу організаційно-

правового супроводження запозичення та впровадження у функціонування системи Збройних Сил України стандартів НАТО.

Загалом до 2005 р. Україна підтримувала партнерські відносини з НАТО, які мали дипломатично-технічний характер. Навесні 2005 р. з ініціативи тодішнього Президента України В. Ющенка було оновлено Военну доктрину України. Вперше в новітній історії документ визначав, що держава офіційно прагне повноправного членства в НАТО. Того ж року під час роботи Вільнюського саміту з боку керівництва Альянсу була підтверджена готовність допомогти Україні на цьому шляху [4]. Ключовою реформою на шляху України до НАТО мала стати реформа оборонної інфраструктури, що сформувався ще за часів перебування держави у складі СРСР. Після цього головною метою зовнішніх військово-політичних відносин України й Північноатлантичного альянсу було приєднання до Плану дій щодо набуття членства (Membership Action Plan, або MAP). Документ передбачав програму заходів, спрямовану на вдосконалення національного законодавства у військовій сфері, а також здійснення військової реформи й підготовки фінансової, організаційної та безпекової систем держави до такого рішення.

Станом на початок 2021 р. у державі сформувалась певна система нормативно-правового забезпечення запровадження стандартів НАТО. Правові засади для запровадження стандартів НАТО у діяльність Міністерства оборони України та Збройних Сил України пропонуємо класифікувати на такі три рівні, як загальний законодавчий рівень, стратегічний нормативний рівень та операційний підзаконний рівень. На загальному законодавчому рівні запровадження стандартів НАТО визначено Законом України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII (далі – Закон про національну безпеку) [5]. Нормативний стратегічний рівень представлений стратегічними оборонними документами України, а саме Военною доктриною України від 5 вересня 2015 р. [6], Стратегічним оборонним бюлетенем від 6 червня 2016 р. [7], Стратегією національної безпеки України від 14 вересня 2020 р. [8]. Операційний підзаконний рівень представлений документами, які регламентують взаємодію України і НАТО, а також деякими відомчими актами Міністерства оборони України й Генерального штабу Збройних Сил України, положення яких регламентують технічні аспекти запровадження стандартів НАТО.

На законодавчому рівні Законом «Про національну безпеку» загалом визначено,

що набуття Україною членства у НАТО є фундаментальним національним інтересом держави. Відповідно, державна політика у сферах національної безпеки і оборони спрямовується на досягнення цієї цілі.

На стратегічному нормативному рівні питання зближення України і НАТО регламентовані більш детально. Чинна Воєнна доктрина України передбачає, що технічна сумісність зі збройними силами держав-членів НАТО є успішною запорукою реформування Збройних Сил України та їх розвитку за стандартами НАТО. Окрім зазначеного акта, у Стратегічному оборонному бюлетені вказується на те, що відсутність об'єднаного керівництва силами оборони, яке здійснювалося б відповідно до принципів і стандартів, прийнятих державами-членами НАТО, є проблемою для функціонування системи національної оборони України. Крім цього, у документі визначено доцільність переходу на принципи управління підрозділами, кадрової політики НАТО у Збройних Силах України. Задля цього Україна може розраховувати на одержання матеріальної технічної допомоги від Північноатлантичного альянсу задля впровадження стандартів Альянсу в усіх сферах військової діяльності та досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства в Організації Північноатлантичного договору.

Положення п. 3.4 Оборонного бюлетеня стали одними з найбільш важливих правових підстав запровадження стандартів НАТО у національну практику розбудови сектору безпеки і оборони. Передбачено 21 напрям удосконалення національного законодавства України задля поглиблення інтеграції державних мілітарних структур України з НАТО. Кожен із напрямів значною мірою відповідає засадам запозичення стандартів альянсу. Пізніше у Стратегії національної безпеки також було визначено, що для зміцнення особливого партнерства з НАТО й набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного договору Україна планує досягти у максимально стислі строки достатньої взаємосумісності Збройних Сил України та інших складових частин сектору безпеки і оборони з відповідними структурами держав Альянсу. Задля цього на національному рівні слід активізувати реформи, які необхідно впровадити задля досягнення відповідності критеріям членства в НАТО у рамках імплементації річних національних програм під егідою Комісії «Україна – НАТО».

Основу операційного підзаконного рівня складає Комплексний пакет допомоги (далі – КПД) з підтримки України, який

було затверджено за результатами проведення 8–9 липня 2016 р. у Варшаві саміту «Україна – НАТО». За словами тодішнього міністра оборони України, затвердження КПД стало «проривом» у розвитку вітчизняних Збройних Сил [9]. Відповідно до змісту КПД було окреслено 13 магістральних напрямів реформування сектору безпеки й оборони України. Найголовнішим і одним з найскладніших завдань, визначених КПД, є перехід Збройних Сил України на стандарти НАТО, які окреслюються універсальною аббревіатурою STANAG (англ. “Standardization Agreement”).

Фактично STANAG є міжнародною угодою, положення якої регулюють загальні правила, визначають спільний порядок дій, закріплюють єдину термінологію і встановлюють умови уніфікації технічних процесів, озброєння й військової техніки, іншої матеріальної частини озброєних сил НАТО й держав, з якими НАТО налагоджує партнерські відносини. Стандарти НАТО об'єднані у складну і взаємопов'язану ієрархію нормативних документів, систему яких експерти умовно поділяють на такі три групи, як документи адміністративні, оперативні й матеріально-технічні [10]. Для підготовки України до вступу в НАТО у процес функціонування Збройних Сил України слід запровадити значну кількість стандартів (нормативних документів), які будуть поступово перекладатися українською мовою з мови оригіналу і втілюватися в практику військового управління України. Загалом запровадження STANAG відбувається переважно навколо п'яти таких стратегічних цілей, як створення об'єднаної системи керівництва силами української оборони, ефективна політика планування й застосування ресурсів, посилення боєздатності частин і з'єднань за світовими стандартами, об'єднана з НАТО логістика, система медичного забезпечення.

23 травня 2018 р. було затверджено Пакет цілей партнерства України і НАТО. Згідно з ним, у діяльність Міністерств оборони України та Збройних Сил України підлягають запровадженню 219 стандартів та керівних документів НАТО. За офіційною інформацією, Міністерство оборони України станом на 1 січня 2021 р. опрацювало 192 документи НАТО [11]. Зокрема, запроваджено 128 стандартів та керівних документів НАТО, розроблено 145 національних і військових нормативно-правових актів та нормативних документів, щодо 52 стандартів прийнято позитивне рішення стосовно їх прийняття та запровадження у період найближчих п'яти років, у стадії опрацювання залишаються 27 стандартів НАТО.

Базовими підзаконними документами, які забезпечують організаційно-технічні аспекти запровадження стандартів НАТО у функціонуванні Збройних Сил України, є відомчі нормативні акти Міністерства оборони і Генерального Штабу Збройних Сил України. Зокрема, це Тимчасова інструкція з організації робіт у Міністерстві оборони України і Збройних Силах України щодо впровадження стандартів НАТО, затверджена заступником Міністра оборони України 9 вересня 2016 р., якою встановлюється порядок отримання стандартів і військових нормативних документів НАТО, їх перекладу, вивчення й практичного втілення в життя [12]. У документі було визначено, що стандарт НАТО становить комплекс заходів, що містить прийняття рішення на застосування у Збройних Силах його положень (норм, вимог); розроблення на підставі стандарту НАТО відповідного акта законодавства чи нормативного документа (або внесення відповідних змін та/чи доповнень до чинних документів); процедуру надання йому чинності в установленому порядку; застосування розробленого на його основі певного акта для повсякденної діяльності Міноборони і Збройних Сил України.

Також доцільно акцентувати увагу на деяких положеннях Наказу Міністерства оборони України «Про питання військової стандартизації» від 24 лютого 2020 р. № 56 [13]. Документ передбачає, що запровадження стандарту НАТО являє собою комплекс заходів, що включає вивчення та прийняття рішення про застосування у секторі безпеки і оборони положень (норм, вимог) стандарту НАТО (стандарту у сфері оборони держави-члена НАТО), прийняття до прямого застосування або розроблення на основі стандарту НАТО (стандарту у сфері оборони держави-члена НАТО) відповідного акта законодавства чи документа з військової стандартизації (внесення відповідних змін та доповнень до чинних документів), надання йому чинності в установленому порядку, застосування розробленого документа в діяльності складових частин сектору безпеки і оборони України. Крім цього, визначено мету військової стандартизації у Збройних Силах України та принципи її здійснення. Важливим також є визначення кола та компетенції суб'єктів військового управління щодо стандартизації, інформаційного забезпечення запровадження стандартів НАТО, фінансового забезпечення тощо.

Упровадження STANAG у практику функціонування Збройних Сил України є найбільш складним завданням, яке вимагає

комплексного перегляду всієї інфраструктури вітчизняного Військово-промислового комплексу (ВПК) та функціонування системи Збройних Сил України. Перехід на стандарти НАТО забезпечить планомірне нарощування рівня боєздатності частин і підрозділів Збройних Сил України, сприятиме підвищенню ефективності використання державних ресурсів у сфері оборони, вдосконаленню системи підготовки військових частин і підрозділів, що входять до складу багатонаціональних військових формувань, і зростанню авторитету України на міжнародній арені [14].

Разом з очевидними успіхами щодо запровадження стандартів НАТО у функціонування сектору безпеки і оборони України слід поверхнево акцентувати увагу на проблематиці цього процесу. Зокрема, політика стандартизації продукції військового призначення, яку Україна прийняла від СРСР, відрізнялась від політики стандартизації в НАТО. Сьогодні в Україні продовжують використовувати частину міждержавних стандартів на продукцію військового призначення за стандартами колишнього СРСР. Це стосується передусім системи розроблення та впровадження у виробництво військової техніки, комплексних систем загальних технічних вимог та контролю якості ОВТ [15]. Проблема дефіциту фінансових ресурсів безпосередньо гальмує відповідні перетворення. Зокрема, на підприємствах оборонно-промислового комплексу та підприємствах інших форм власності запровадження стандартів НАТО потребує додаткових капіталовкладень у їхнє переоснащення. Дається взнаки також дефіцит кваліфікованих спеціалістів, які б володіли необхідними мовними компетенціями, які можна застосувати у сфері міжнародної співпраці Збройних Сил України і НАТО.

Висновки

В Україні створено базові нормативно-правові засади імплементації стандартів НАТО у функціонування Збройних Сил України і спостерігається стійка тенденція до продовження роботи у відповідному напрямі. Найбільш актуальним завданням щодо нормотворчості стосовно запровадження стандартів НАТО у функціонування Збройних Сил України має стати розроблення нормативно-правових механізмів щодо прискорення технічного переоснащення підрозділів Збройних Сил України, оптимізації системи військового управління військовими органами, частинами й підрозділами, визначення, переоснащення вітчизняного військово-промислового комплексу.

Список використаних джерел:

1. Партнерство заради миру. *Україна – НАТО* : офіційний інтернет-сайт. URL: <https://ukraine-nato.mfa.gov.ua/ukrayina-nato/partnerstvo-zaradi-miru> (дата звернення: 12.02.2021).

2. Хартія про особливе партнерство між Україною та Організацією Північно-Атлантичного договору від 9 серпня 1997 р. *Офіційний вісник України*. 2006. № 34. Ст. 2453.

3. 5 фактів про особливе партнерство між Україною та НАТО. *DW.COM*. URL: <https://www.dw.com/uk/5-фактів-про-особливе-партнерство-між-україною-та-нато/a-39557684>.

4. Головка В. Бухарестський саміт НАТО. URL: <https://www.jnsm.com.ua/h/0404Q>.

5. Про національну безпеку України : Закон від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.

6. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 р. «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.

7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 р. «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» : Указ Президента України від 6 червня 2016 р. № 240/216. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/2402016-20137> (дата звернення: 18.03.2021).

8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 р. «Про нову редакцію Военної доктрини України» : Указ Президента України від 24 вересня 2015 р. № 555/2015. *Офіційне інтернет-представництво Президента України*. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>.

9. Комплексний пакет допомоги НАТО Україні – прорив у співпраці з альянсом: витримки з

інтерв'ю Міністра оборони України «5 каналу» С. Полторака. URL: <https://defence-ua.com/index.php/home-page/2186-kompleksnyy-paket-dopomohy-nato-ukrayini-proryv-u-spivpratsi-z-alyansom>.

10. Мукосий С. О ввєдренні стандартів НАТО. URL: <https://defence-ua.com/index.php/statti/296-sergej-mukosij-segodnya-ministerstvo-oborony-yavlyaetsya-lokomotivom-sredi-vsekh-organov-vlasti-po-vnedreniyu-standartov-nato> (дата звернення: 30.01.2019).

11. Інформаційний матеріал щодо запровадження стандартів та керівних документів НАТО. *Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України*. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vprovadzheniya-standartiv-ta-inshih-kerivnih-dokumentiv-nato.html> (дата звернення: 28.02.2021).

12. Збройні сили України: курсом до НАТО. Розповідає головнокомандувач Збройних Сил України, генерал армії Віктор Муженко. *Hi-tech.ua*. URL: <https://hi-tech.ua/article/zbroyni-sili-ukrayini-kursom-do-nato> (дата звернення: 29.01.2019).

13. Про питання військової стандартизації : Наказ Міністерства оборони України від 24 лютого 2020 р. № 56. *Офіційний інтернет-сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-20#Text> (дата звернення: 29.01.2019).

14. Стандарти НАТО: механізм і темпи впровадження, адаптація до українських реалій. *Офіційний веб-сайт Міністерства оборони України*. URL: <https://www.mil.gov.ua/news/2021/02/12/standarti-nato-mehanizm-i-tempi-vprovadzheniya-adaptaciyi-do-ukrainskih-realij> (дата звернення: 12.02.2021).

15. Впровадження стандартів НАТО у Збройних Силах: підсумки 2016 р. *Ukrainian Military Pages*. URL: <https://www.ukrmilitary.com/2017/08/stanag.html> (дата звернення: 29.01.2019).

Serhii Melnyk. Legal principles of input of standards of North Atlantic Treaty Organization are in functioning of the Armed Forces of Ukraine

In the article legal principles of input of standards of North Atlantic Treaty Organization are illuminated in functioning of the system of the Armed Forces of Ukraine. Attention is accented on the historical aspects of becoming of cooperation of Ukraine and NATO in the first years after proclamation of state independence. The process of forming of contractual principles is analyzed between Ukraine and NATO that underlay forming of the system of the legal providing of introduction of standards of alliance in national practice of development of military organization of Ukraine.

Taking into account positions of operating legislative and special acts of Ukraine, that regulate the input of standards of NATO in functioning of the Armed Forces of Ukraine the authorial variant of differentiation of legal principles of input of standards of NATO offers in activity of Department of defense of Ukraine and Armed Forces of Ukraine suggest to classify levels on three: general legislative level, strategic normative level and operating special level. The special attention is spared to description of positions of department acts Departments of defense of Ukraine, positions of that most in detail regulate the organizationally-technical processes of transition of the Armed Forces of Ukraine on the standards of North Atlantic Treaty Organization.

The range of problems of input of standards of NATO is outlined in functioning to the sector of safety and defensive of Ukraine. In particular, for today the Armed Forces of Ukraine continue to use part of intergovernmental standards on the products of military-oriented on the standards of the former USSR,

the deficit of financial resources of reformation of army of Ukraine, enterprise of defensive complex is felt need retooling on the standards of NATO.

It is well-proven that an input of standards of NATO in practice of functioning of the Armed Forces of Ukraine is an important task that requires a complex revision and updating of legal principles of adjusting of corresponding collaboration. Passing to the standards of NATO will provide the systematic increase of level of battle-worthiness of parts and subdivisions of the Armed Forces of Ukraine, will assist the increase of efficiency of the use of state resources in the field of a defensive, to perfection of the system of preparation of soldiery parts and subdivisions that enter in the complement of the multinational soldiery forming, and increase of authority of Ukraine in the international arena.

Key words: Ukraine, Armed Forces of Ukraine, sector of safety and defensive, Department of defense of Ukraine, NATO, standards, introduction.

